

Umulige historier

Hvorfor de mange islam'er
ikke kan forenkles

Af Edward W. Said

En måned efter de frygtelige angreb mødte jeg en dansk journalist i New York. "Jeg er ked af, at jeg ikke kunne læse Koranen, inden jeg skulle mødes med dig", sagde hun, "men ved du hvad, den var udsolgt i København." Jeg kunne ikke forstå grunden til denne meget mærkelige undskyldning. "Jeg ville læse den for at forstå", forklarede hun straks, hvilket fik mig til at spørge hende, hvad det var helt præcist, hun ville forstå. "Islam", sagde hun fortrydeligt. "Jeg ville forstå islam, før jeg kom til New York for at interviewe dig om begivenhederne i september."

Det var første gang det var blevet direkte antydnet over for mig, at mine kommentarer om d. 11/9 ville blive set på baggrund af, ikke om de gav mening, men om spørgeren havde læst islams hellige bog eller ej. Under post-september krisen, var jeg blevet oversvømmet med anmodninger om interviews eller skriftlige bidrag fra alle de aviser og tv-stationer, det er værd at nævne i USA. Jeg havde afslået at træde frem og at lade mig interviewe i USA, fordi det forekom mig åbenbart, at jeg fik ordet, fordi jeg forventedes at have en eller anden underbevidst ekspertviden om islamisk terrorisme, skønt jeg har tilbragt de sidste halvtreds år i USA, fyrrer af dem som professor i engelsk og sammenlignende litteratur og altid været uforbeholdent verdslig i mine synspunkter. I den nuværende krise ville jeg ikke gøres til symbol for eller tvinges til at repræsentere det "andet" synspunkt, trods mit langvarige engagement som fortaler for palæstinensiske rettigheder og de mange bøger og artikler jeg har skrevet om kulturel misforståelse, om uvidenhed og om fordrejede fremstillinger af arabere og islam. Hvad skulle jeg vide om de forrykte fanatikere, der begik selvmord i en nedslagtning af uskyldige? Og

En måned efter de frygtelige angreb mødte jeg en dansk journalist i New York. "Jeg er ked af, at jeg ikke kunne læse Koranen, inden jeg skulle mødes med dig", sagde hun, "men ved du hvad, den var udsolgt i København".

Jeg foreslog så, at det måske i højere grad ville være umagen værd at læse de store, nutidige romanforfattere fra den islamiske verden, forfattere som Naguib Mahfouz, Tayeb Salih, Jabra Jabra, eller Yashar Kemal, end at pløje sig gennem koranen

POURCO

EDWARD W. SAID

hvorfor i al verden var der denne mærkværdige antagelse om, at jeg fra mit kontor på universitetet skulle have en eller anden speciel indsigt i de ulmende tvillingetårne?

Det er rigtigt nok, jeg er født i den muslimske verden, og kulturelt set voksede mine kristne, arabisk palæstinensiske forældre op, som enhver araber, gennemsyret af muslimsk kultur. Arabisk (selve troens sprog) var mit modersmål, men, spurgte jeg min danske samtalepartner, for at lave en analogi: "Hvis du mødtes med en syrer, der kom for at besøge Danmark for første gang, ville du så foreslå, at han skulle forberede sig ved at læse bibelen eller ved at læse H.C. Andersen?" Uden tøven svarede hun: "H.C. Andersen, selvfølgelig." Jeg foreslog så, at det måske i højere grad ville være umagen værd at læse de store, nutidige romanforfattere fra den islamiske verden, forfattere som Naguib Mahfouz, Tayeb Salih, Jabra Jabra, eller Yashar Kemal, end at pløje sig gennem koranen, eftersom, fortsatte jeg med at sige, du ikke

må tro, at muslimer vågner om morgenen, rækker ud efter deres lille handy koran, og derefter går ud og gør hvad der står i den resten af dagen. Det er slet ikke sådan en bog. Ligesom der heller ikke er en sådan sammenhæng i den islamiske verden, at alt hvad der finder sted i den, er islamisk.

Som religiøs idé går islam tilbage til det syvende århundredes Arabien og til profeten Muhammad, Guds budbringer, hvis bog om guddommelige åbenbaringer er samlet i koranens prosa-poetiske sura'er. Men, når det er sagt, så er vi kun på det allerførste, og endda primitive, begyndelsestrin af, hvad islam er. På det rent deskriptive plan, ved siden af koranen, er der først og fremmest en enorm samling *ahadith'er*, eller Muhammads profetiske udsagn og gerninger, og et massivt bibliotek af fortolkninger af disse udsagn. Sammen udgør disse det islamiske evangelium, som simpelthen bliver podet på den jødiske og den kristne monoteistiske tradition som en slags fuldendelse – med passende respekt og veneration over for dem:

Muhammad er den sidste af profeterne, og for de fleste muslimer afslutter han hermed den profetiske rækkefølge for evigt. Da religionen voksede enormt i århundredet efter Muhammads forkyndelse og livsforløb, spredtes troen til hundredvis af forskellige regioner og kulturer, fra Kina og Indien i øst til Marokko i vest, til Europa i nord og til Afrika i syd. Hver region og hvert folk, som kom under dens indflydelse, udviklede deres egen slags islam. Og på den måde er islam en verden med mange historier, mange folkeslag, mange sprog, traditioner, fortolkningsskoler, knopskydninger, stridigheder, kulturer og lande. En uhyre omfattende verden med mere end 1.2 mia. mennesker spredt ud over alle kontinenter, nord og syd, nu inklusiv begge Amerika'er. Den kan ikke erkendes eller forstås fyldestgørende som blot og bar "islam".

De problemer, enhver, der forsøger at sige noget forståeligt, brugbart eller præcist om islam, står overfor, er utallige. Derfor burde vi begynde med at tale om islam'er, snarere end islam (som videnskabsmanden Aziz al-Azmeh gør i sin fremragende bog *Islams and Modernities*), og så gå videre med at specificere hvilken slags, hvilken særlig periode snakker vi om. I en række dybt overbevisende essays skitserer den strålende, muslimsk-indiske filosof Akeel Bilgrami, en af mine kolleger ved Colombia, de problemer, som man må se i øjnene, hver gang man prøver at definere muslimsk identitet. Han viser, at der langt fra er en simpel en-til-en overensstemmelse mellem islam (hvilken konstruktion man så vælger at lægge ned over den) og hver troende eller loyal muslim. Tværtimod er der et helt sæt af dybe konflikter i selve hjertet hos alle; konflikter mellem absolutisme og tolerance, mellem det doktrinære og det liberale, mellem engagement og skepticisme, for nu blot at nævne nogle få; og, hvis vi så tilføjer spørgsmålene om sprog, kultur, historie, politik, samfund og fortolkningsskole i alle de forskellige dele af verden, så bliver spørgsmålet om islam og muslimer i realiteten umuligt at nærme sig fra en hvilket som helst simpel eller sammenfattende synsvinkel.

Den pointe jeg prøver at lave er, at islam på intellektuelt og historisk grundlag overhovedet ikke er et reelt emne, men højst en række fortolkninger, der er så divergerende i næsten alle sager, at det gør nar af et forehavende, der af fortolkeren er udtænkt som et monolitisk hele, kaldet "islam". Det mest ironiske er, at kun fundamentalister og antifundamentalister er enige om, at det de diskuterer er den enkle genstand, de begge kalder "islam". For enhver med nogen som helst klarhed i tanken og fornuftige forestillinger om kompleksiteten og bredden i konkret menneskelig erfaring, er det meget mere fornuftigt at prøve at tale om forskellige slags islam, på forskellige tidspunkter, hos forskellige folk, på forskellige områder, som fx det trettende århundredes arabisk-muslimske historiefilosoffer, eller det ellefte århundredes islamisk-andalusiske arkitektur, eller det attende århundredes yemenitiske, religiøse kontrovers, eller politiske, økonomiske, kulturelle og religiøse udviklinger i et eller andet islamisk land, skønt allerede det at skulle specificere, hvor "islamisk" et land eller en gruppe er, kræver møjsommelige anstrengelser.

Så snart man kommer et lillebitte skridt på den anden side af kerne-trossætningerne (og selv disse er meget svære at reducere til et enkelt sæt doktrinære regler) og koranens centrale stilling, har man bevæget sig ind i en forbløffende kompliceret verden, hvis enorme – man kunne endda sige utænkelige – kollektive historie det stadig står tilbage at skrive. Jeg vil stærkt anbefale som en rudimentær men meget nyttig begyndelse Tarif Khalidis bog *Classical Arab Islam: The Culture and Heritage of the Golden age* (Darwin Press, 1985). Måske ville det være bedre slet ikke at forsøge at gå længere end til det, Khalidi gør så udmærket og så beskedent, når man ser på de indtil nu bemærkelsesværdigt dårlige forsøg på europæiske sprog. Men af forskellige ideologiske og også kommercielle grunde, bliver der ved med at komme sammenflickede, kortfattede håndbøger om islam, som anvender sig af den fuldstændigt fiktive præmis, at "islam" kan diskuteres som om det hele hang logisk sammen lige som fx Det haps-

burgske Imperium, eller musik fra Bach til Beethoven, eller Philadelphias historie.

Men fra muslimeres side har der, inden for islams forskelligartethed, været en konstant bestræbelse på at forsøge at tale på den sande tros vegne – lige fra profetens umiddelbare efterfølgere, kalifferne, til Osama bin Laden. Alle religioner indeholder disse evindelige konkurrerende påstande. Men det forekommer mig, at de højlydte krav fra de rivaliserende fortolkninger, dynastier og kulturer inden for islams domæne har vaklet mellem at forsyne de forskellige islamiske samfund med enten varme eller lys, eller en kombination af de to. Det afhænger af, hvordan man læser værker som Koranen, hvad der bliver anset for at være den sande tradition, hvilke aspekter i den islamiske fortid der er vigtige, hvilke aspekter der bliver genindført, hvilke der bliver forkastet, osv. I dette er islam, som jeg sagde ovenfor, som alle andre religioner, især kristendommen og jødedommen. De er alle i en tilstand af stadig forandring og anfægtet turbulens. Så islam skal ikke behandles anderledes end kristendom og jødedom, som uhyre kompleksiteter, der hverken inkluderer alt eller er fuldstændigt deterministiske i den måde, de påvirker deres tilhængere på.

Det spørgsmål vi må huske er: Hvorfor overhovedet fortsætte med at prøve at skrive om islam per se? Dette er særligt relevant i USA efter d. 11. september, fordi millioner af ord er blevet udgydt i forsøget på at karakterisere "islam" i efterdønningerne af terrorangrebene. Den amerikanske offentlighed har kæmpet vildt med sine fjender, islamisk fundamentalisme, terrorisme, ondskabens akse, og så videre, men ikke med noget særligt brugbart resultat så vidt jeg kan se. Reflekteret, uhildet forskning i vanskelige sager om tro eller historie ser ud til at være udelukket – og er i hvert tilfælde ikke hvad markedet kræver. Konteksten og rammen for at diskutere og skrive om islam er alt for overophedet, for påtrængende, for låst i spørgsmål om forsvar, krig, sammenstød mellem civilisationer til noget som helst, der kunne anses for at være en adækvat forståelse af islams enorme kompleksitet og dens basale modstand mod reduktionistis-

ke formler (for ikke at nævne de lige så genstridige temaer som amerikanske værdier, frihed og retfærdighed og korstog på "Vestens" vegne). Det betyder åbenbart ikke, at skribenter ikke vil prøve eller forsøge sig med synteser, som opfylder behovet for hurtige pseudoforståelser af den slags, som min omtågede, danske journalist ledte efter. Men det hjælper en hel del at vide, at det er den så kampberedte sammenhæng, som vi er i nu, der ender med at bestemme, hvilket billede vi får af islam, snarere end "islam" selv.

Historien om forsøget på at komme overens med denne i nogen grad fiktive (eller i det mindste konstruerede) islam i Europa og senere i USA har altid været mærket af krise og konflikt, snarere end af rolig, gensidig udveksling. Lige nu er der så føjet endnu en faktor til: De kommercielle bogudgivelser. Altid på udkig efter en hurtig bestseller af en eller anden dygtig ekspert, som vil fortælle os alt, hvad vi behøver vide om islam, dens problemer, farer og fremtid. I min bog *Orientalism* argumenterer jeg for, at den oprindelige årsag til europæernes forsøg på at behandle islam som en kæmpemæssig enhed var polemisk – dvs. islam blev opfattet som en trussel mod det kristne Europa og måtte placeres ideologisk, på samme måde som Dante anbringer Muhammad i en af de lavere kredse i helvede. Senere, mens de europæiske imperier med tiden udviklede sig, blev viden om islam associeret med kontrol, med magt, med behovet for at forstå tankemåden og den inderste natur i en rebelsk og på en eller anden måde resistent kultur; det blev en måde, hvorpå man administrativt kunne tackle en fremmed eksistens lige i hjertet af de ekspanderende imperier, især det britiske og det franske.

Under den kolde krig, mens USA kappedes med Sovjetunionen om dominans, blev islam hurtigt et nationalt sikkerhedsproblem i Amerika, skønt USA indtil den iranske revolution (og endda efter den, under den sovjetiske invasion af Afghanistan) fulgte en sti, der opmuntrede og faktisk støttede islamiske, politiske grupper, som pr. definition også var antikommunis-

Polfoto

tiske og tendentielt nyttige i modstanden mod radikale, nationalistiske bevægelser, der blev støttet af Sovjet. Da den kolde krig var slut, og USA blev "verdens eneste supermagt", blev det snart åbenbart, at i jagten på nye, verdensomspændende, ydre fjender var islam en førsteklases kandidat. Og på denne måde blev alle de gamle, religiøst baserede klicheer om en voldelig, antimoderne og monolitisk islam hurtigt vakt til live igen. Disse klicheer var nyttige for Israel og dets politiske og akademiske støtter i USA, især pga. af fremkomsten af islamiske modstandsbevægelser mod Israels militære besættelse af de palæstinensiske områder og Libanon. Pludselig sprøjtede tidsskrifterne noget ud, der lignede respektabelt ekspertmateriale. Det meste af det gik ud på at forbinde "islam" som sådan med absurd reduktionistiske lidenskaber såsom raseri, antimodernisme, anti-amerikanisme, antirationalisme, vold og terror. Og lidet overraskende: Da Samuel Huntingtons uhyre overvurderede

artikel om sammenstødet mellem civilisationer dukkede op i 1993, var kernen i dens krigeriske (og deprimerende uvidende) tese kampen mellem "Vesten" og "islam" (som han viist advarede om ville blive endnu farligere, når den var allieret med konfutsianismen).

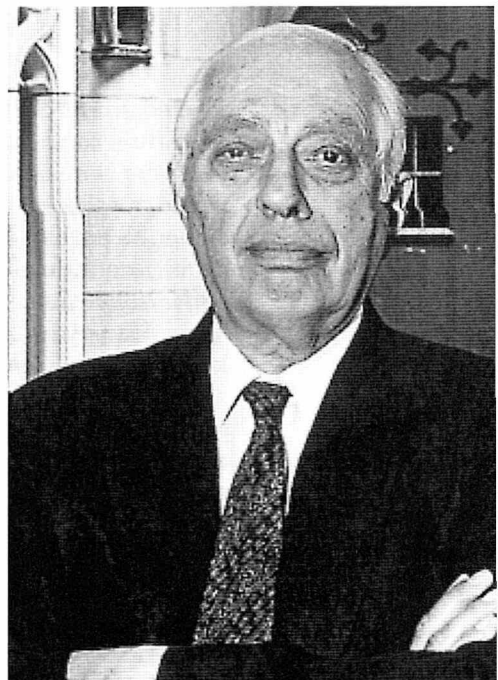
Hvad man ikke umiddelbart lagde mærke til på det tidspunkt var, hvordan Huntingtons titel og tema var lånt fra en sætning i et essay, der var skrevet i 1990, af en voldsomt monoton og selvoptrækkende, britisk akademiker. Det hed "The Roots of Muslim Rage" ("Roden til det muslimske raseri"). Dets forfatter, Bernard Lewis, skabte sig et navn for fyre år siden som ekspert i det moderne Tyrkiet, men kom til USA i midten af halvfjerdserne og blev hurtigt indrulleret i Kold Krigs tjenesten. Her anvendte han sin traditionelle orientalistuddannelse på større og større spørgsmål, der som deres umiddelbare mål havde at lave et ideologisk portræt af "islam" og araberne, der kunne passe til de

---

“bogen er virkelig en intellektuel og moralsk katastrofe, en forfærdelig vissen stemme fra en prætentios akademiker, fuldstændig fjern fra nogen som helst direkte erfaring med islam, som koger suppe og genbruger trætte orientalistiske halve sandheder”

Said om Bernard Lewis' *What went wrong?*

BERNARD LEWIS.

Foto fra den på dansk netop udgivne *Hvad gik galt? Vestens påvirkning og Mellemløstens svar*. Gyldendal. 219 s. Kr. 175,-.

dominerende pro-imperialistiske og pro-zionistiske træk i amerikansk udenrigspolitik. Det skal her bemærkes, at selve orientalistuddannelsen baserede sig på de indfødtes tavshed, de blev repræsenteret af en vestlig ekspert, der talte ex cathedra på de indfødtes vegne, en ekspert som præsenterede den uheldige skabning som en underudviklet, mangelfuld og uciviliseret eksistens, der ikke kunne repræsentere sig selv. Men lige som det nu er blevet upassende for hvide videnskabsmænd at tale på vegne af “negere”, så har det siden afslutningen af den klassiske europæiske kolonialisme været umoderne eller i det hele taget uacceptabelt at docere om orientalerens “mentalitet” (dvs. muslimens eller inderens eller japanerens).

Men ikke for anakronismer som Lewis. I en strøm af monotone, skarpt formulerede bøger og artikler, der resolut ignorerede ethvert nyt fremskridt inden for antropologi, historie, samfundsvidenskabelig teori og cultural studies, holder han stædigt

fast i “filologiske” tricks, fx: Et aspekt af nutidig arabisk islamisk forkærlighed for revolutionær vold bliver udledt af beduiniske beskrivelser af en kamel, der rejser sig op. For læseren var der imidlertid ingen overraskelser, ingen opdagelser at finde i noget som helst Lewis skrev, eftersom det alt sammen efter hans mening summerede sig op til at bekræfte den islamiske tendens til vold, vrede, antimodernisme, såvel som islams (og især arabernes) åndelige snævertsynethed, smag for slaveri, muslimers manglende evne til at være optaget af noget som helst andet end sig selv, og lignende. Fra sin pind på Princeton (han har nu trukket sig tilbage og er sidst i firserne, men hamrer stadig utrætteligt politiske skrifter ud) ser han ud til at være upåvirket af nye ideer eller indsigter, selv om hans arbejde blandt de fleste mellemøstekspertter er blevet både forbigået og miskrediteret af de mange nye fremskridt i vor viden om særlige former for islamisk erfaring.

Med sin fernis af engelsk forfinelse og fuldkomne villighed til aldrig at tvivle på det han siger, har Lewis været en velvalgt deltager i post-september diskussionen, hvor han har kogt suppe på sine grove forenklinger i både *The New Yorker* og *National Review* og i *Charlie Roses* show. Hans ydre fremtoning med pludderkød og det hele ser ud til at fryde hans samtalepartnere og udgivere, og hans skarpe, om end vildt uunderbyggede, anekdoter om islamisk tilbagestående og antimodernisme bliver ivrigt modtaget. Hans syn på historie er af en grov darwinistisk art, hvor magter og kulturer kappes om dominans, nogle stiger opad andre synker. Lewis' forestillinger (de kan næppe kaldes ideer) synes også at have et vagt spenglerisk præg ved sig, men han har intet af Spenglers filosofiske ambition eller format. Der er derfor ikke meget andet at sige om det Lewis siger, end at kulturer kan måles i forfærdeligt forenklede termer (min kultur er stærkere – dvs. har bedre tog, skydevåben, symfoniorkestre – end din). Så af åbenbare grunde har hans sidste bog, *What Went Wrong?*, der er skrevet før men udgivet efter 11. september, klaret sig godt på bestsellerlisterne. Den opfylder et behov hos mange amerikanere: At bekræfte dem i, hvorfor "islam" angreb dem så voldeligt og så umotiveret d. 11. september, og hvorfor det, der er "galt" med islam, fortjener uoprettelig vanære og en voldsom modreaktion. Bogens virkelige tema er imidlertid, hvad der gik galt for Lewis selv: Et virkeligt emne, snarere end et opdigtet.

For bogen er virkelig en intellektuel og moralsk katastrofe, en forfærdelig vissen stemme fra en prætentios akademiker, fuldstændig fjern fra nogen som helst direkte erfaring med islam, som koger suppe på og genbruger trætte orientalistiske halve sandheder (eller mindre end halvt sande). Husk at Lewis hævder at diskutere hele "islam", ikke blot de gale militante i Afghanistan eller Ægypten eller Iran. Hele islam. Han prøver at argumenter for, at det hele gik "galt", som om det hele – mennesker, sprog, kulturer – virkelig kunne bedømmes kategorisk af en gudelignende skabning, som aldrig synes

at have oplevet et eneste, levende, muslimsk menneske (bortset fra en lille håndfuld tyrkiske forfattere), som om historie var et simpelt spørgsmål om ret defineret ved magt, og uret ved manglende magt. Man kan næsten høre ham over en gin og tonic sige: "Ved du hvad, gamle ven, de små, snuskede orientalere fik det aldrig rigtig på plads, hva?"

Men i virkeligheden er det værre end som så. Med få undtagelser er alle Lewis' fodnoter og konkrete kilder tyrkiske (undtagelserne er ved de få lejligheder, hvor han faktisk refererer til noget konkret, som man kunne slå op og læse selv). *Alle sammen* tyrkiske, bortset fra et overfladisk kendskab til arabiske og europæiske kilder. Hvordan dette tillader ham at formode, at hans beskrivelse er relevant for fx mere end tyve arabiske lande, eller for Indonesien eller Pakistan eller Marokko, eller for de 30 millioner kinesiske muslimer, som alle er integrerede dele af islam, det bliver aldrig diskuteret; og ganske rigtigt – Lewis nævner aldrig disse grupper, mens han knalder derudad om islams tendens til at gøre dette eller hint, eller noget andet, bakket op af en lillebitte gruppe af tyrkiske kilder.

Ganske vist er det rigtigt, at han først beskytter sig selv ved at sige, at hans polemik "især men ikke udelukkende" vedrører et område han vagt kalder Mellemøsten, men i alt, hvad der herefter følger, kaster han tilbageholdenheden væk. Han bekendtgør højtideligt, at muslimer "i lang tid" har spurgt "hvad gik galt?", går så videre og fortæller os, hvad de siger og tænker, næsten uden at citere et eneste navn, episode eller periode, bortset fra på den mest generelle måde. Man ville aldrig tillade, at en universitetsstuderende skrev så sløset, som han gør: At i det nittende århundrede var muslimer optaget af krigskunst, eller at i det tyvende "blev det til overflod klart i Mellemøsten og faktisk i alle islamiske lande, at tingene virkelig var gået meget galt". Den måde, hvorpå han kan imponere ikke-ekspert amerikanere ved generaliseringer, som aldrig ville passere i noget andet felt eller for nogen anden religion, land eller folk, viser, hvor ringe den almindelige viden om den isla-

miske verden er, og hvor samvittighedsløst Lewis udnytter den uvidenhed, faktisk fodrer han den. At nogen fornuftig læser kan acceptere så meningsløse sætninger som disse (jeg vælger dem tilfældigt) trodser sund fornuft:

I hele det nittende og det meste af det tyvende århundrede koncentreredes jagten på den skjulte talisman [en opfindelse som Lewis har lavet, det er den formodede muslimske forkærlighed for at prøve at finde en enkelt nøgle til "vestlig" magt] om to aspekter i vesten – økonomi og politik, eller for at sige det på en anden måde, velstand og magt.

Og hvilket bevis får vi tilbudt på denne 200-år gamle "jagt", som optog hele islam? En udtalelse, udtalt i begyndelsen af det nittende århundrede, af den ottomanske ambassadør i Paris.

Eller overvej lige denne ligeså præcise og elegante generalisering:

Gennem 1930'erne tilbød Italien og siden endnu mere Tyskland nye ideologiske og politiske modeller, som havde den yderligere tiltrækning, at de var i opposition til de vestlige magter [lad det så være med det noget ukorrekte "i opposition til" – Lewis besværer sig ikke med at fortælle os, hvem modellerne blev tilbudt, på hvilken måde, og med hvilke beviser. Han trasker videre uden.] Disse vandt bred støtte, og selv efter deres militære nederlag i Anden Verdenskrig fortsatte de med at fungere som ikke åbent vedkendte modeller både ideologisk og i statskunsten.

Hvor nådigt, eftersom de er "ikke åbent vedkendte modeller", behøver man ikke tilbyde noget bevis på deres eksistens som modeller. Og naturligvis tilbyder Lewis ikke nogen.

Eller overvej denne lille guldklump – endnu mere sublim, den har til hensigt at bevise, at selv når de elendige muslimer oversatte bøger fra europæiske sprog, gjorde de det hverken alvorligt eller godt. Bemærk den strålende indledning: "En oversættelse kræver en oversætter, og en oversætter skal kende begge sprog, det sprog han oversætter fra og det sprog han oversætter til". (Det er svært for mig at tro, at Lewis var vågen, da han skrev denne ejendommeligt skarpsindige tautologi – eller er det blot en gennemborende

klog, selvindlysende sandhed?)

Sådan viden, hvor mærkeligt det end må virke, var ekstremt sjældent i Mellemøsten indtil relativt sent. Der fandtes kun meget få [sic] muslimer, som kunne et kristent sprog; det blev opfattet som unødvendigt, endda i nogen grad som nedværdigende. Med hensyn til tolke beroede de sig, når de var nødvendige til handel, diplomati eller krig, først på flygtninge og renegater fra Europa og så, når forsyningen af disse tørrede ud, på levantinere. Begge grupper manglede enten interessen eller evnen til at lave litterære oversættelser til mellemøstlige sprog.

Og det er så det: Ingen bevis, ingen navne, ingen demonstration eller konkret dokumentation af hele denne mellemøstlige og muslimske uduelighed. For Lewis er alt det, han skriver om "islam", så selvindlysende, at det giver ham lov til at omgå normale regler for intellektuel samtale, inklusiv bevisførelse.

Da Lewis' bog blev anmeldt i New York Times af intet mindre end et intellektuelt lys som Yales Paul Kennedy, lød der kun ukritisk ros, som for at antyde, at de alment vedtagne love inden for historisk bevisførelse bør suspenderes, når "islam" er emnet. Kennedy var særligt imponeret af Lewis' påstand, i et næsten totalt irrelevant kapitel om "Aspekter af kulturel forandring", om at som den eneste af alle kulturer i verden er den islamiske ikke interesseret i vestlig musik. Uden nogen som helst retfærdiggørelse overhovedet, slingrede Kennedy videre for at begræde det faktum, at folk i Mellemøsten har berøvet sig selv Mozart! For det er virkelig, hvad Lewis antyder (skønt han ikke nævner Mozart). Bortset fra i Tyrkiet og Israel, "spiller vestlig musikkunst for døde øren" i den islamiske verden, udtaler han kategorisk.

Nu er det altså så tilfældigvis sådan, at dette er noget, jeg ved ganske meget om, men det ville kun kræve enkelte erfaringer eller et øjeblik eller to i det virkelige liv i den muslimske verden at indse, at hvad Lewis siger er en total usandfærdig påstand, der røber, at han aldrig har sat foden eller tilbragt nævneværdig tid i arabiske lande. Adskillige større arabiske

hovedstæder har vældigt gode konservatorier for vestlig musik: Kairo, Beirut, Damaskus, Tunis, Rabat, Amman – selv Ramallah på Vestbredden. Disse konservatorier har produceret i bogstavelig forstand tusindvis af fremragende musikere, uddannet i vestlig musik, som har bemandet de talrige symfoniorkestre og operakompagnier, som spiller for udsolgte koncertsale i hele den arabiske verden. Der er også utallige festivals med vestlig musik, og i tilfældet Kairo (hvor jeg har tilbragt en stor del af mit tidlige liv for mere end 50 år siden) findes der glimrende steder at lære om, lytte til og se vestlig instrumental og vokal musik udført på ganske højt niveau. Operahuset i Kairo har været pionerer i opsætningen af opera på arabisk, og faktisk ejer jeg en kommercielt produceret CD med Mozarts *Figaros Bryllup* sunget yderst kompetent på arabisk. Jeg er en habil pianist og har spillet, studeret, skrevet om og øvet mig på dette vidunderlige instrument hele mit liv; den afgørende del af min musikalske uddannelse modtog jeg i Kairo af arabiske lærere, der som de første inspirerede mig til en kærlighed og et kendskab til vestlig musik (og, ja, til Mozart), som aldrig har forladt mig. Hertil bør jeg også nævne, at jeg sammen med Daniel Barenboim i de sidste tre år har sponsoreret en gruppe unge arabiske og israelske musikere, der kommer sammen hver sommer i tre uger for at spille orkester- og kammermusik på meget højt internationalt niveau under Barenboim (og i 1999 med Yo-Yo Ma). Alle de unge arabere har fået deres uddannelse på arabiske konservatorier. Hvordan skulle Barenboim og jeg have bemandet West-Ostlicher Diwan Workshop, som den kaldes, hvis vestlig musik havde spillet for så døve muslimske øren? Derudover, hvorfor i al verden skal Lewis og Kennedy bruge det formodede fravær af vestlig musik som kølle til at slå "islam" med? Findes der ikke et enormt rigt opbud af islamisk musik at tage med i opgørelsen, i stedet for at lade sig styre ind i denne latterlige diskussion?

Jeg er gået ind i alle disse detaljer for at give en fornemmelse af det utilgivelige vrøvl, som Lewis' bog er lavet af. At den skulle snyde én på andre måder så vågen

og kritisk historiker som Paul Kennedy, er en antydning af ikke kun hvor lave de fleste menneskers forventninger er, når det kommer til en diskussion af "islam", men også af det skadelige ideologiske opspind, som pseudoeksperter som Bernard Lewis benytter sig af, og med hvilket de narrer ikke-eksperter i eftervirkningerne af d. 11. september. I stedet for at gøre det muligt for folk at uddanne sig selv i, hvor komplekse og sammenflettede alle kulturer og religioner i virkeligheden er, så bliver den tilgængelige offentlige debat forurenset med reduktionistiske klicheer, som dem Lewis slår om sig med uden den mindste skepsis eller omhu. Det værste ved denne metode er, at den systematisk fratager hele folkeslag menneskelige træk og gør dem til en samling abstrakte slagord, med den hensigt at fremme aggressiv mobilisering og stridbarhed. Dette er overhovedet ikke et spørgsmål om rationel forståelse. Studiet af andre kulturer er en humanistisk, ikke en strategisk eller sikkerhedsmæssig, stræben: Lewis lemlæster selve bestræbelsen og foregiver at levere sandheder fra det højeste. Faktisk er det sådan, som selv den mest overfladiske læsning af hans bog viser, at det eneste han opnår, er at gøre muslimer til et fjendefolk, der kollektivt må betragtes med hån og foragt. At dette hverken har noget med viden eller med forståelse at gøre, er nok til at afvise hans arbejde som et nedværdigende forsøg på at få intetanende læsere til at tænke på "islam" som noget, man skal fordømme skarpt, være imod, og derfor være på vagt overfor.

Karen Armstrong er den anden bedst sælgende forfatter, der tilfældigvis var ved hånden for det massehysteri, som medierne har udnyttet så godt i de sidste måneder. Som Lewis har hun skrevet sin bog længe før september begivenhederne, men hendes udgivere har fremskyndet den som et svar på vor tids problem. Jeg ville ønske, at jeg mere entusiastisk kunne sige, at den på sin egen beskedne måde er en nyttig bog, men, ak, alt for meget af tiden er den for kedelig til, at jeg kan sige dét. Men hendes intentioner er anstændige nok. Det meste af bogen er sammentrængt

historieskrivning, som opregner begivenheder siden Muhammads fødsel, uden megen indsigt eller særlig ny viden. Læseren ville få lige så meget ud af en god leksikon artikel om "islam" som af Armstrong, der ser ud til at være en meget flittig om end ikke særligt vidende forfatter. Hendes arabisk er hyppigt mangelfuldt ("madrasah" for madāris, fx), hendes fortælling ofte uklare, og frem for alt, man læser hendes prosa uden at kunne mærke begejstring. Det er alt sammen meget dygtigt og pænt og antyder alt for ofte, ligesom Lewis' bog, stor distance og dehumanisering, snarere end nærhed i erfaringen med islam i alle dens uhyre forskellige former.

Men til forskel fra Lewis er hun interesseret i konkrete aspekter af islamisk religiøst liv, og dér er hun værd at læse. Den mest værdifulde del af bogen er den, hvor hun diskuterer variationerne i den moderne fundamentalisme – uden den sædvanlige uheldige fokus på islam. Og snarere end at se det som et kun negativt fænomen har hun en beundringsværdig evne til at forstå fundamentalisme indefra, som tilhænger af en tro, der er truet af stærke, sekulære autoritære systemer. Selv en næsten doktrinær sekularist som mig, jeg følte mig ikke desto mindre stærkt påvirket af hendes medfølelse og uimodståelige ræsonneren i denne del af bogen, og ville ønske, at hun i stedet for at lade sig binde af en rigid kronologisk tilgang, havde tilladt sig selv at vandre mellem forskellige aspekter af islamisk åndeligt liv, som hun tydeligvis som tidligere nonne har fundet kongenial.

Selvfølger kan man lære om og lære at forstå islam, men ikke i al almindelighed, og ikke, sådan som alt for mange af vore ekspertforfattere foreslår, på en så ubestemt måde. For at forstå noget som helst om menneskeheden historie, er det nødvendigt at se på den fra den samme synsvinkel som dem, der skabte den, at lade være med at behandle den som en samlet, færdigpakket vare eller som et aggressionsinstrument. Hvorfor skulle den islamiske verden være anderledes? Jeg vil derfor foreslå, at man begynder med nogle af de utallige personlige redegørelser om islam, der er tilgængelige på engelsk, som beskriver, hvad det betyder at være mus-

lim, som fx Muhammad Asads usædvanlige bog *The Road to Mecca* (en gribende beretning om, hvordan Leopold Weiss, 1900-92, født i Lvov, blev muslim og Pakistans FN repræsentant), eller Malcolm X's beretning i sine erindringer, eller i Taha Husseins storslåede selvbiografi, *The Stream of Days*. Hele ideen skulle være at åbne de islamiske verdener som noget, der hører til, noget, der er knyttet-til-os, snarere end at holde dem nede, at kodificere dem rigtigt og proppe dem ned i en kasse med en etikette på, der siger "Farlig – må ikke forstyrres".

Frem for alt kan "vi" ikke blive ved med at lade som om, "vi" lever i vor egen verden; vores regering er med sikkerhed i bogstavelig forstand spredt ud over hele jordkloden – militært, politisk, økonomisk. Hvorfor tror vi så, at hvad vi siger og gør er neutralt, når det i virkeligheden er fyldt med konsekvenser for resten af den menneskelige race? I vort møde med andre kulturer og religioner ville det derfor være bedst *ikke* at tænke som regeringer eller hære eller store aktieselskaber, men snarere at huske og handle på den individuelle erfaring, som virkelig former vore liv og andres, det er altid bedst at læse litteratur, der spreder de ideologiske tåger, som så ofte gør mennesker utydelige for hinanden. Undgå de gamle travere og manualerne, hold dig langt væk fra sikkerhedseksperter og dem, der formulerer sig i os-mod-dem dogmer, og frem for alt, betragt alle, der ønsker at fortælle dig den virkelige sandhed om islam og terrorisme, fundamentalisme, de militante, fanatisme etc. med den dybeste mistænksomhed. Du vil alligevel have hørt det hele før, og selv hvis du ikke har, vil du kunne forudsige deres påstande. Hvorfor ikke lede efter udtryk for anderledes menneskelig erfaring i stedet, og overlade de store ikke-emner til eksperterne, deres tænketanke, regeringskontorer og politiserende intellektuelle, som bringer os ud i den ene forfejlede og uøkonomiske krig efter den anden.

Oversættelse Lissi Nordahn.

Artiklen er oprindeligt publiceret i *Harper's Magazine*, July 2002, p. 69-74.

Edward W. Said er universitetsprofessor i engelsk ved Colombia Universitet og forfatter til mange bøger, herunder hans nyeste: *Power, Politics, and Culture* (Knopf, 2001).